

POETIC TRANSYLVANISM IN THE CASE OF GHEORGHE PITUȚ

Carmen Hurubă (Dudilă)

Phd., "Petru Maior" University of Tîrgu Mureș

Abstract: George Pitut is a poet who respects and esteems his readers through intact exigency of his lyrics. His poetry is the essence of Transylvania in the true meaning of the word. Pitut wants to be a poet whose work is strongly imbued with a popular and national spirit in its primary steps of sensitivity, thought and expression.

Keywords: poetry, village, traditional, lyrism, Transylvania.

Gheorghe Pituț, poet, prozator și publicist roman, s-a născut pe 1 aprilie 1940 în satul Săliște de Beiuș din județul Bihor. După absolvirea cursurilor liceale de silvicultură la Năsăud și Sighetu Marmației, se înscrie în 1962 la Facultatea de Filologie din Cluj, urmând ca din 1964 să-și continue studiile universitare în Capitală. În anul 1967 devine licențiat al Facultății de Litere a Universității București, iar la recomandarea profesorului Dumitru Stăniloae obține, în anul 1970, o bursă de studii de doi ani la Universitatea din Köln, Facultatea de Filosofie și Germanistică.

Pituț își începe cariera literară debutând cu versuri în paginile revistei „Tribuna”, în 1963. Editorial debutează în timpul studenției, în 1966, cu volumul de poezii „Poarta Cetății”, carte ce a fost foarte bine primită de critica literară. Ulterior, au apărut volumele: „Cine mă apără” (1968), „Ochiul Neantului” (1969), „Fum” (1970), „Stelele fixe” (1977), volum pentru care poetul a fost distins cu Premiul Uniunii Scriitorilor, „Noaptea luminată” (1982), „Locuri și oameni” (1982) și „Aventurile marelui motan criminal Maciste” (1983).

În afară de versuri, Pituț a scris proză și a tradus din lirica germană. Opera sa, ce însumează douăzeci de volume, apărute atât în timpul vieții cât și postum, întregesc patrimoniul cultural românesc. Gheorghe Pituț a desfășurat și o activitate publicistică, a lucrat în presă mai bine de 25 de ani. A fost corector la „Gazeta literară”, redactor la „Romania literară” și secretar de redacție la „Viața românească”. Gheorghe Pituț s-a stins din viață pe 6 iunie 1991 și este înmormântat în Cimitirul Bellu din București.

Poeziile de început ale lui Gheorghe Pituț au constituit un debut matur, prefigurând hotărât o împlinire, spune Ion Dodu Bălan în „Profil de poet” dedicat poetului. „Ele impun din capul locului, în peisajul atât de divers al liricii actuale, un nou poet profund și original, cu un timbru al lui, cu o viziune dramatică, cu un univers de imagini distinct, prin care se exprimă, o dată cu sufletul poetului și colțul de țară în care a văzut lumina zilei.”¹

Din versurile poetului, putem deduce că el vede o comuniune naturală între om și natură, astfel omul are o prelungire în natură, precum natura se integrează în sfera umană. În poemul „Portret”, vedem transformarea omului într-un brad, tocmai datorită acestei comuniuni om - natură: „Un om obișnuit de înalt / cu ochi adânci și / parcă ascunși în lumina, / geometrica barbă / cărunță de piatră / cu o jumătate a trupului vie / și cu cealaltă pe un trunchi bine cioplit dintr-

¹ Ion Dodu Bălan, *Profil de poet*, revista *Bucureștiul literar și artistic*, Anul V, nr. 4 (43), 2015, pag. 16.

un brad / trăiește ca paznic al muntelui... / Un mare sculptor ar trebui să-l vadă căci nu-i mai lipsește / decât un picior / sunător / și-o să devină brad în curând”; în poezia „Mit” se reia ideea că, un zeu mânios a zidit oamenii în copaci: „De atunci poporul de stejari / primi în fiecare, / arbore un om/ iar noaptea pe îngheț stejarii / de - osândă răsuciți pocnesc amar și îndurerare cer neîntrerupt”; iar în poemul „Dor” descoperim miraculoasa lume silvestră, din care însuși poetul își trage forța creatoare: „Mamă, n-ai vrut să fiu lemn / Să adăpostesc mistreții, / Sufletului să-i însemn / umbra morții, calea vieții”. Dar poate cele mai sugestive versuri pentru poetul care este chemat de „necunoscutul din stele” sunt: „Știi pământul nu-mi dă pace / să mă fluier către stele / M-aș desface de pe osii / și topit să curg în ele // Toți ar vrea, la toți li-i dor / de o lungă luminare, / nu să moară, nici să mor, / ci s-ajungem nehotare.”

Pământul este un element esențial în structura tripartită a universului teluric configurat de lirica lui Pituț. Componenta lexicului e alcătuită din cuvinte și sintagme aparținând sferei semantice a pământului, cu toate care-i aparțin: animale și păsări, flori și lucruri, peste care plutește atmosfera energetismului afectiv și noaptea luminată a poetului. Muntele și dealul, câmpia și valea, peștera și drumul, bolovani și grâul sunt motive lirice care converg spre simbolul pământului. Iată bogăția lexicală de cuvinte și sintagme cu care poetul înzestreză pământul:² „Pe valea stelelor; aș simți / cum se urnește / c-un zurut de osii grele / din matca lui pământul; dar noaptea când / înfașur pământul cu suflet / și-i mângâi înțelepciunea mută, / scăpându-l apoi / pe orbita în care n-a obosit niciodată / îl simt pe jumătate / mulțumit / că poate privi stelele / prin mine; fermentii din humus; pământul e al lui /.../ șerpilor lunecă sub degetele sale; și-i mare pământul / dar nu mai am loc; confundându-mă cu pământul / mult prea devreme; se rup, trecând spre mări de păcle / cele mai tinere pământuri; din cer cad copiii / pe pământ; începe să-i iubească / pământul / cu o răbdare de păianjen; trăiește ca paznic al muntelui; Casele mici din lemn / înfundat în pământ; cu mâinile îngălbenite / de lutul dealului sterp; acele tremurătoare / vieți spre pământ; Satele au intrat până la genunchi în pământ / Cerbii se retrag tot mai mult la creste; cu șapte funii zdravene / îi legăm pământul de picioare; pe podul plin de roade / al pământului; pe vârful dealului/ mama și tata / etern aplecați pe coase și sape / deasupra pământului sterp; miliarde de ciocane / pe pântecul globului; aud cum putrezește dealul / la care am gândit o clipă; urca tăcut / și slab către spinare / pân-a căzut / cu mine la pământ; Acuma tragi cât o câmpie; pe vetre de pământ; în satele pământului de fum; dar numai eu cunosc ce stranie lucrare / e partea muntelui necunoscută; pe când în peșterile firii / se spune o cântare surdă; poporul meu / ară tăcut / pe zece mii de dealuri; Undeva neștiut / pe fața pământului / arde un foc; și un copil ne dă de-a dura / din munții universului plângând; La pământ, / popoarele să cadă la pământ!; M-aș duce-ntr-un ținut / de sănătate; și zborul lui îmi trage / viața pe pământ; spre dealurile arse, / în față roata / s-a îndepărtat enorm / de caravane; aud planetele /cum sug din ea / ca niște pui / și răsufarea ei deschide flori / pe mările neantului; și orice drum sfârșește / mai jos de-nceput; lucrarea lui îngăduie / să vad și muntele din fața mea; încăpățânat / ca un podiș transilvan; un trup / pe străzile globului; și-a ridicat de jos, / un pumn de humă arsă / zvârlind în cer / o patrie de vulturi; lăsându-te să cazi în râpa / în care viermi neadormiți / muncesc etern; și ce prietenie mai trăiește / între om și dealul / pe care-l duce-n spate; Pe creasta muntelui / un foc / pe nesimțite mișcă / spre el ținuturi depărtate; mișcăm capcane / prin umbrele pământului; Acolo pământul nu minte; din ce în ce mai stins / aud bolboroseala / celor supti de glod; sub o privire dincolo de ea, / un aer tare, / apă, / cuvântul absent / pământ; ce mică-i grădina / pământului, fructele aspre; va curge insula în mare; pământul e greu, încăpățânat, / el trăiește în sine / rareori în afară; noaptea coline / urci să mai vezi / dincolo ce se întâmplă; un dâmb plin de sânioare era Muntele; să fie împins zidul în câmpie; Nici un asfințit mai palid / Ca pământul acestor retorte; muntele apei se culcă, / vine câmpia gâfâind / cu ciulinii îngropați

² Revista *Lucașul Românesc*, Maria Vaida: „Poezia lui Gheorghe Pituț” - <https://arhivaluceafarulromanesc.wordpress.com/%E2%96%BC-jurnalism/maria-vaida-%E2%80%9Epoezia-lui-gheorghe-pituz%E2%80%9C/> - 06.08.2016.

în aer; nu se mai vede apoi decât omul slab / lovind pământul / din care țâșnește somnul. Cald. / Roșu. Întunecat.; Pământul se eliberează de timp, / Eternitatea se înviorează / Cu valuri proaspete de moarte; cetatea ei din munți / era presărată în depărtare; Caravane, rânduri nesfârșite, / în drum spre țări întinse, / ne ducem să cernem nisipul, / să măturăm marea pe țarm de scoici; de jocul Neființei tot mai cuprinși cu gândul / lăsând în urmă sorii ne-am aminti pământul / fără păduri și iarbă cum ar fi fost să fie / copil de fum și zgură, ciment-melancolie; decât oricine știu eu mai bine un cuvânt – ce ne ținu de fragezi în poala lui – pământ / pe care-l răscoliră duse de vânt și soarte / popoarele bolnave de spațiu pân-la moarte, / de ne-am trezit în limbă cu un proverb străin / în care apa trece și pietrele rămân; dar strângă el măriri și ani / cât munții-n poală bolovani; plâns înecat într-un munte de vată; căci pe un câmp de iasomie / masele-ar fi în anarhie; Ce-aș mai putea afla în re / decât bolnava curgere; peste morminte curge timpul; casele vechi, biserici scunde / cuvântul prim aici se-ascunde; nu pot clinti statornicia / leagănelui prim; La începuturile vieții când orice gând era un drum; devoratorii materiei / când lucrează vorbesc / ei spun deal și dealul dispore / ei spun munte și munții se șterg / ei spun mare și apele seacă / ei spun grânare și nu mai vezi pâine; eu cred că spiritul-i o creșă / de flori și animale pure / în grava limbilor pădure; Cuvântul cred că reproduce / vântul imaginii reale/ a munților ce mor în vale; O, de-am găsi un bun pândar / în cer peste pământ și apă / să vadă când trec stoluri mari // să le oprească să nu treacă; / O, numai zborul lor ne sapă / în sânge, de-am ajuns de var.”³

Poetul satului și al pădurilor, al stihiiilor dezlănțuite, evocă acum și marasmul orașului, mizeria planetară, suferința omului expus la tot mai multe experiențe greu de suportat. Forța corozivă a verbului găsește la Gheorghe Pituț o rezonanță neașteptată. Având în urmă experiența thanatică a lui Goga și Cotruș, el evocă o lume țărănească în derivă, o disoluție a ritmurilor sempiternice, o suferință prelungită a unei umanități truditore: „Lângă scaunul bunicului / epileptic / rupt de bătrânețe / lumina joacă umbre lungi / pe chipul singuratecului Robinson”, în timp ce „părinții [sunt] înhămați la snopi / prin ariile unui veac întreg”. Efortul sisific al generațiilor nu-și găsește răsplata cuvenită. Omul truditore va fi în continuare ignorat, iar efortul său constructiv e supus zădărniceii. Casa strămoșească se năruie, satul e înconjurat de stihii, noaptea se insinuează, maculând și devorând tradițiile moștenite, încetățenite de veacuri. Noua lume e una a atrocității și însingurării, a obturării izvoarelor germinative: „dar noaptea grozavă umflă / pereții până crapă / o pâine înjunghiată / încet se face lemn / un roi de greieri negri/ fac poduri peste vetre”. „Paradisul în destrămare” blagian prinde proporții, gesturile alienante se înmulțesc, starea de normalitate a relației dintre om și natură e tot mai vulnerabilă. „Casa părinților / clădită lângă vânt / pe vârful satului, / mama și tata / etern aplecați pe coase și sape / deasupra pământului sterp”. Figura emblematică a tradiției țărănești, părinții, prelungește aici în etern un efort colectiv sortit eșecului. Gheorghe Pituț continuă expresionismul robust al lui Cotruș și-l plasează în marginile oniricului, acolo unde strategiile poetice dobândesc consistența unei figuri a spiritului creator, așezată sub semnul halucinatoriului. Poetul e o natură senzorială frenetică, aplecat spre conformațiile geologicului și a reverberațiilor lui în interioritate: „Trăiesc lumini obscure / ce dor ca rănile” afirmă el. Ca atare, scrisul său aduce în prim plan „iarna înroșită” a durerilor omenești, imaginea sumbră a unui timp devastat, precum în poezia „Noaptea” din „Ochiul neantului”: „Din toate părțile asediat / deodată / de noaptea prăbușită / ca o scroafă neagră peste vreme, / aud planetele / cum sug din ea / ca niște pui / și răsuflarea ei deschide flori / pe marginile neantului”.⁴

Ștefan Augustin Doinaș vede în volumul lui Pituț, „Stele fixe”, o întoarcere a poetului la un lirism de idei. „De-ar fi sau de n-ar fi mișcare / stelele-s fixe ca-n uitare, / tăcerea-n cosmos e-o povară / care începe să ne doară / ca pierderea ca strictă boală / când cerul pare-o hala goală

³ Gheorghe Pituț, *Noaptea luminată*, prefață de M. Ungheanu, Ed. Albatros, București, 1982, pag. 17 - 225.

⁴ Mircea Popa, *Gheorghe Pituț – un disident avant la lettre*, revista *Mișcarea Literară*, anul IX, nr. 3 (35), 2010, Bistrița, pag. 7.

/ de tot ce-ar mai fi vrut să spere / vederea-n ceafă unei sfere de ce-am cunoaște-o zi adâncă / luminile cum fug să plângă, / căci am vedea popoare albe / pe cer în loc de stele-n salbe. O, mulțumirea că sunt fixe / departe de apocalipse, / hrănite numai cu mirare / din ochi de plante gânditoare / ne-ajuta să ne mai susținem / limpezi în succum et sanguinem.//⁵ Contrar ideii anterioare pe care și-o făcuse despre poezia lui Pituț, aici simte că aceasta are cadențe clasice, filozofice. Poezia filozofică a lui Pituț, mai spune criticul, se hrănește din mirarea și candoarea copilului de la țară, cu lecturi clasice, puse în fața miracolelor simple sau mai complicate ale vieții, dintr-o stare aurorală a sufletului, a căror expresie o conține poemul „Zori”: „Deci am ajuns și eu să spun / precum aș fi trăit optzeci / de ani, că ieri ca azi și-n veci- / din toate- darul cel mai bun / este să fii copil nebun / s-alergi, să zbori peste poteci, / pierdut în codru să-ți petreci / noaptea cu sori ce nu apun// De zori și frunze inundat / brusc să adormi lângă un trunchi, / când pasările au zburat// și-ncet în cel mai dulce unghi / să te trezești halucinat / de-o căprioara în genunchi//”⁶

O meditație gravă, profundă, asupra existenței însăși, denumeste Petru Poantă, poezia lui Gheorghe Pituț. Poetul nu are sentimentul rural al înstrăinării în epoca expansiunii tehnologice și a ambiguității morale. Atitudinea sa, mai spune același Poantă, este mai complexă, mai fecundă: pe de o parte o azeziune subtil ironică, iar pe de altă parte, o abandonare lucidă și o retragere nu în arhitate, ci în ordinea cosmică simțită ca echivalentul natural al unei ordini și purități spirituale: „eu cred că spiritui o creșă / de flori și animale pure / în grava limbilor pădure/.” În universul lui Gheorghe Pituț tulburat de neliniști și întrebări, „stelele fixe” sunt semnale, astrale, telurice, ale stabilității umane. O energie ancestrală urcă în elogiul naturii primare, a geografiei noastre spirituale, a maternității, a spațiului transilvănean. „Deși-i un domn cu traistă-n bătă”, cum ironic se numește Pituț, este în fond, spune Poantă, un meditativ și un subtil în multe poezii. El poetizează abstracțiuni precum: vanitatea, creația în general, viața, moartea, simțirea, datoria, etc. Miracolele naturale vor fi redescoperite cu pudoare, vag ironic.⁷

Sentimentul frust al naturii a fost înlocuit cu revelația eternității și imobilității ei, simțită cel mai acut în versurile poeziei „Zori”: „Deci am ajuns și eu să spun / precum aș fi trăit optzeci / de ani, că ieri și azi și-n veci – / din toate – darul cel mai bun / este să fii copil nebun / s-alergi, să zbori peste poteci, / pierdut în codru să-ți petreci noaptea cu sori ce nu apun. / De zori și frunze inundat / brusc să adormi lângă un trunchi, / când pasările au zburat / și-ncet în cel mai dulce unghi / să te trezești halucinat / de-o căprioară în genunchi.”

Strâns legată de lumea satului, natura pare să aibă la Gheorghe Pituț semnificații mult mai profunde decât în viziunea tradiționalistă, aceasta devenind la poetul nostru o proiecție a eului și a freamătului interior asupra spațiilor primordiale cu arbori, ape și păsări, încercând a se concilia astfel infinitul și ființa încă din volumul „Poarta cetății”. Poet al nopții și al pădurii (cum îl numea Nicolae Manolescu), Pituț nu face din acestea doar simple prezențe romantice ori feerice, ci transcendențe ale locului ce îi produc o fericire aproape adamică, după care a tânjit îndelung. Lipsite de muzicalitate, poemele ne dezvăluie o natură frustă, care îi copiază însă stările interioare; chiar dacă poetul nu va pune urechea pe pământ precum Blaga și nici nu se va risipi contemplativ precum Eminescu, vitalitatea naturii va comunica o neliniște mitică, secretă, care nu se poate spune pe cale rațională, anunțând la modul expresionist marile cutremure ale ființei: „S-au spart liniștile pădurilor virgine, / Satele au intrat până la genunchi în pământ, / Cerbii se retrag tot mai mult la creste, / frecându-și coarnele de cer”. Bezna pădurii pare a fi locul rădăcinilor folclorice ancestrale, unde se nasc mistere nepătrunse și unde trăirile poetice ating extazul dezvoltând cultul valorilor htonice întreținut de-a lungul veacurilor de

⁵ Gheorghe Pituț, *Poarta cetății*, editura Tineretului, București, colecția Luceafărul, 1966, pag. 78.

⁶ Ștefan Augustin Doinaș, *Lectura poeziei urmată de tragic și demonic*, editura Cartea Românească, București, 1980, pag. 228.

⁷ Petru Poantă, *Radiografii*, editura Dacia, Cluj Napoca, 1978, pag. 239 – 241.

poezia transilvană. Intervine însă aici și un acut sentiment al trecerii, al poziționării ființei sub vremi, sentiment care predispune la reflecție, transferând astfel emoția într-un peisaj cu fulgurații expresioniste: „De câte ori gândesc la mine / Mă uit la frunzele ce cad / Prea blând și pe același vad / Al toamnei cu lumini străine // Și timpul crește-n serpentine / Noaptea când geru-n trunchi de fag / Plesnește coaja cu arțag / De intră spaima în jivine.// Spre dimineață numai răni / Pădurea plânge neștiută / Ca o bătrână mare mută// Transcendentală de la vămi./ Ci totuși încă mă mai chemi / Ca și cum nu am sta sub vremi” – „De câte ori”.⁸

Ceea ce trebuie observat de la început în cazul lui Gheorghe Pituț, remarca Mircea Popa, este refuzul organic al oricărei alinieri la lirismul răsuflat și compromis al generațiilor anterioare, care au trecut prin experimentul proletcultismului. Fiul de țărani pădurari de lângă Beiuș nu a suportat nici o clipă tranzacționismul ideilor, mimetismul formulelor lirice gata fabricate, lăăitit manelist al așa-zisului lirism cetățenesc sau agitatoric. Temele și motivele pentru care optează poezia sa sunt cu totul altele și provin din substanța gravă și responsabilă a unui Ardeal împilat și a unei țărâni care n-a cunoscut bucuria și exaltarea convențională. Respectul pentru om al lui Gheorghe Pituț este unul desăvârșit și total, iar greul unei vieți hăituite și supravegheate continuu transpare ca un protest subiacent, discret dar peremptoriu, peste tot în poezia de scenerie sumbră și halucinatorie a unui poet care-și scrie parcă poezia cu gura închisă. Somptuoșitatea și feericul vieții e înlocuit în cazul său cu transpunerea realității într-o haină alegorică și aluzivă, la fel cum a procedat înaintașul său de odinioară, Octavian Goga. Ecourile vieții cotidiene pătrund în poezia sa deghizate și ascunse după faldurile inteligent măsluite ale unor imagini drapate, plasate într-un imaginar hipersensibil, dar transfigurată într-o hiperbolă a aluzivului. Intenția lui declarată e aceea de a se plasa în acest con de umbră al „dezechilibrului”: „Descarcă-te, dezechilibru / al lumii / te-ăștept cu toți porii / dilatați ca 6 havuzurile, / să ne unim furtunile, / care gem închise în noi” - „Singer”.⁹ Acesta e motivul pentru care această poezie pe post de „ars poetica” e așezată în fruntea volumului său de debut. În timp ce colegii săi de generație vorbeau de solidaritatea colectivă, „tovărășească” a lumii proletare, poetul Gheorghe Pituț preferă singurătatea creatorului romantic, solitudinea observatorului inclement, a unui „Orfeu neguros”, care percepe lumea ca o dezlănțuire stihinică, puțin ocrotitoare. O materie în mișcare amenință mereu liniștea lumii. Omul pare o făptură asuprită de năvala elementelor de o sălbatică măreție, cu ținuturi de piatră amenințătoare, cu „vântul de cuie”, cu lupi de o rară ferocitate, fiare cu „dinți magnetizați”, și „rânjet carnivor”, cu „câmpia de gheață” și cenușa care cade sfărâind din „hălci de cer”, cu orașe care „agonizează valpurgic”, cu cerbi care-și freacă coarnele de cer, cu șerpi lucitori de otravă, cu sate ce se surpă de vânturi puternice, etc. Lumea nu e o masă de armonii, un loc al înseninărilor, ci, dimpotrivă, un spațiu al bulversărilor, al experiențelor dramatic, al expierii: „Împotrivă și sumbre în jur / buzele stâncilor sparte / și sentimentul aicea sublim / că totul se smulge din moarte” (Argeș). Chiar reîntoarcerea acasă, în tărâmul primordial a lumii familiare a satului e un prilej de întristare. Părinții, familia e tristă, îmbătrânită, casa bătrână se năruie, stă să se prăbușească, pădurea e tristă, un vânt turbat circulă dărâmând temelii, statornicia e o iluzie: „se încâlcește lumea / așa ca la-nceput / și nu mai sunt decât un strigăt lunar”.¹⁰

O monografie a lui Gheorghe Pituț realizată de Maria Vaida numită, „Gheorghe Pituț sau ochiul și noaptea”, apărută la Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2009, are meritul de a se apropia de creația unui scriitor, care, chiar dacă nu a fost uitat, nu se (mai) găsește în centrul atenției criticii literare. Geneza lucrării trebuie căutată în dragostea exegetei pentru poezie, dar și în întâlnirea cu poetul Gheorghe Pituț la Beiuș, în timpul studiilor sale liceale, întâlnire ce i-

⁸ Rodica Mureșan, *Retorica modernă a poeziei lui Gheorghe Pituț*, revista *Mișcarea Literară*, anul IX, nr. 3 (35), 2010, Bistrița, pag. 3.

⁹ Gheorghe Pituț, *Poarta cetății*, editura Tineretului, București, colecția Luceafărul, 1966, pag. 9.

¹⁰ Mircea Popa, *Gheorghe Pituț – un disident avant la lettre*, revista *Mișcarea Literară*, anul IX, nr. 3 (35), 2010, Bistrița, pag. 6.

a marcat în mod decisiv existența. De asemenea, investigația a avut drept scop corectarea informațiilor eronate descoperite în lucrări de anvergură vizând locul nașterii poetului, primele preocupări literare, data debutului, a primului interviu, a studiilor, etc. Investigația are și o dimensiune vădit polemică, încercând să răspundă la interpretările adesea tendențioase legate de opera poetului. Fapt important, Maria Vaida a avut acces și la opera postumă a lui Gheorghe Pituț, netipărită încă în volum. După cum se anticipează în subtitlu, exegeza respectă cu minuțiozitate rigorile specifice unui studiu monografic. O amplă secțiune reconstituie periplusul biografic al poetului, iar informația se dovedește extrem de pertinentă, tinzând către exhaustivitate. Prima rectificare operată de către cercetătoare se referă la locul nașterii poetului, localitatea Săliște de Beiuș, comuna Budureasa, județul Bihor. Maria Vaida insistă pe evenimentele ce au marcat profund biografia poetului, pătrunzând apoi și în universul operei sale: moartea fraților mai mari în ziua de Crăciun, experiența apocaliptică a războiului, moartea bunicii din partea mamei în 1946, etc., după care este relevat contextul în care s-au născut primele creații. Propunătoarea are harul de a povesti și știe să includă în relatare informația de istorie literară. Relatarea se bazează pe forța indubitabilă a documentelor, care reconstituie cu fidelitate etapele formării spirituale a lui Gheorghe Pituț. Merită atenție eforturile depuse în parcurgerea arhivelor pentru a aduce la lumină o serie de date inedite privind viața și opera scriitorului. Este menționată adevărata dată a debutului poetului, care nu este 25 iulie 1963 când îi apare un grupaj de poeme în revista „Tribuna”, ci 28 februarie 1963, în aceeași publicație, cu poemul „Antirăzboinică”. Reconstituind biografia autorului „Stelelor fixe”, Maria Vaida reconstituie atmosfera unei epoci zbuciumate, ostile culturii. Autoarea știe să contextualizeze foarte bine reperele majore ale unui destin și reconstituie ecoul volumelor lui Gheorghe Pituț în epocă. Nu sunt evitate nici momentele dificile din biografia poetului, cum ar fi reîntoarcerea de la studii din Germania, când este dat afară de la „România literară” deoarece a rămas prea mult timp în străinătate. Pe parcursul investigației pe care o realizează, exegeta își propune să releve semnificațiile creației lui Gheorghe Pituț, conștientă fiind de originalitatea, profunzimea și complexitatea acesteia. Strâns legată de reconstituirea destinului poetului se găsește și relevarea legăturilor acestuia cu scriitorii din afara granițelor României. Călătoriile în lumea liberă devin pentru poet o veritabilă aventură a cunoașterii prin lărgirea surselor de inspirație și îmbogățirea orizontului tematic. Excursul se caracterizează prin calitatea informației, ideile exprimate fiind exemplificate mereu prin trimiteri la universul creației.¹¹

Autorul articolului insistă pe ideea că Maria Vaida a realizat o monografie care arată adevăratul chip a operei lui Pituț descoperind profunzimea și exigența acesteia.

Reconstituirea profilului spiritual al lui Gheorghe Pituț este urmată de o amplă și competentă incursiune în Universul liric al poetului. Este secțiunea cea mai amplă și mai interesantă a lucrării. Maria Vaida consideră că lirica lui Gheorghe Pituț „este expresia unei vocații a firescului în care eul liric coexistă cu revelația descoperirii unei lumi izvorâtă din ființa sa însetată de absolut”. Este vorba de opera unui poet considerat de critica literară „tradiționalist prin materialul inspirației și modernist prin imagerie poetică”. Demersul rămâne riguros și original, subcapitolele alcătuind niște etape distincte ale investigației. Exegeza insistă pe elementele de originalitate din creația poetului, pe coordonatele prin care acesta se individualizează în cadrul generației ‘60. Abordând problema raportului dintre tradiție și modernitate, Maria Vaida decodifică marile simboluri ale operei lui Gheorghe Pituț, o lirică arhetipală prin excelență. Propunătoarea este o cititoare atentă, care știe să aleagă citatele semnificative în măsură să îi illustreze opiniile. În acest sens, se dovedește semnificativ capitolul intitulat Ochiul și noaptea, care dă și titlul studiului și în care se insistă pe tema ochiului și pe motivul privirii: „Ochiul și noaptea sunt două teme predilecte și complementare în poezia lui Pituț, simbolizând cunoașterea lumii prin poezie, iar această cunoaștere se realizează numai

¹¹ Gheorghe Glodeanu, *O monografie Gheorghe Pituț*, revista *Nord literar*, nr. 7 – 8, (74 – 75), 2009.

prin iubire”. Timpul, himericul, dimensiunea religioasă, eul și lumea, arta poetică, dimensiunea blagiană, teluricul reprezintă alte coordonate ale investigației. Exegeta dezvăluie și unele aspecte mai puțin cunoscute ale operei, cum ar fi apropierea lui Pituț de mișcarea onirică sau dimensiunea religioasă a creației acestuia. Investigația tinde să surprindă toate fațetele creației, dar capitolele se dovedesc inegale, unele meritând să fie amplificate. În ciuda admirației certe față de activitatea poetului, discursul utilizat nu devine unul apologetic, astfel încât nu sunt evitate nici opiniile contestate ale criticii. De altfel, lucrarea conține un întreg repertoriu al receptării critice a liricii lui Gheorghe Pituț.¹²

Câteva din aprecierile critice despre creația sa, le voi prezenta în următoarele rânduri:

„Gheorghe Pituț e un poet care se stimează și stimează și cititorii prin neștirbita exigență față de versurile sale. E un poet „tăcut ca o lebădă” - cum ar zice Blaga - manifestând, în vorbire trecătoare de toate zilele, ca și în scrisul său, pe care îl văd peren, o maximă exigență față de cuvânt. Pituț nu-și îmbracă gândurile și sentimentele cu haine vechi, cumpărate la talciocul cine știe cărui curent sau al cine știe cărei mișcări literare depășite, dar nici de la pachet după nu știu care modă năpădită aiurea și ea de molii. Substanța poeziei sale e de esență românești, în sensul cel mai curat al cuvântului, Pituț se vrea un poet a cărui opera să fie puternic pătrunsă de un spirit popular și național, nerămânând la treptele primare ale sensibilității, ale gândirii și ale exprimării. E rafinat și uneori suav, dar niciodată lipsit de vigoarea vieții; poezia sa e plină de experiența nemijlocită, de observații directe, de senzații proaspete, dar nicicând nu e ternă și nu are aripa obosită de prozaic. De o reală tensiune lirică și adeseori dramatică, poezia lui Gheorghe Pituț e tonică, respirând un aer proaspăt din pădurile de brazi, răscolind în cititor setea de viață, aspirația nobilă de luptă și împlinire umană... Gheorghe Pituț nu e doar autorul unor poezii, el e un poet în toată puterea cuvântului.”¹³

„Ar fi greșit să se creadă că Gheorghe Pituț e un poet intelectualist care transpune, programatic, în versuri un anumit corp de idei, personale sau împrumutate, asupra lumii. Dimpotrivă: poetul e o natură aproape elementară, căruia contactul cu clasicitățile abia dacă i-au disciplinat priza de conștiință asupra realului. Multe din gândurile sale rămân încă naive în nuditatea lor, stângace de multe ori ca expresie pe deplin stăpânită. El nu este nici un artizan, pasionat de travaliul de giuvaergiu asupra versului. Atunci când unele cadențe sună extrem de pur sunetul este genuin, nefabricat. Înclinarea spre o poezie de idei vine la el, din starea de perplexitate, dar și dintr-o ambiție obstinată, aproape țărănească, de a le pătrunde nu atât talcul, ca reverberație pur ideativă, cât rostul imediat ca zarea a praxisului.”¹⁴

„Poet al „lucrării” și al „libertății între frați”, Gheorghe Pituț, covârșit de nepăsarea milenară a Sfinxului, nu pregetă să-i pună la încercare misterul, inexistența și neantul în sonetele pariziene. Nu eternitatea Sfinxului, inumană expresie a dezumanizării artei, a râvnit-o Gheorghe Pituț, ci perenitatea învederată de geniul creștinismului, de la sonetele lui Dante și Eminescu, la siderala elegie blagiană. „Noblețe” nu este doar unul din sonetele demne de orice antologie, ci și marca stilistică a omului și poetului Gheorghe Pituț: „Culoarea morți-i frumusețea / frunzelor galbene ce cad / de mii de ani pe-același vad / dar fără ură, cu tandrețea / timpului - gădele nomad / care ne-nvață ce-i noblețea / de a te pierde cu suplețea / și pacea unui trunchi de brad. / La fel de anonimi sunt sorii / ca fiecare frunză-n parte / noi singuri însă vestitorii, / prin care spiritu-și desparte / vasele vii de cele moarte, / cântăm luminile erorii”.”¹⁵

„Alături de Ion Gheorghe, Gheorghe Istrate, Marin Mincu, Ioan Alexandru, Gheorghe Pituț aduce în poezia contemporană, încă de la debut, un ton inconfundabil. Materia este, în mare parte, originală. În „Cine mă apăra”, concretul este fabulos, mitul are materialitatea calmă

¹² Idem.

¹³ Ion Dodu, Bălan, *Condiția creației. Portrete*, Editura pentru Literatură, București, 1968, pag. 107.

¹⁴ Ștefan Augustin Doinaș, *Lectura poeziei urmată de tragic și demonic*, editura Cartea Românească, București, 1980, pag. 228.

¹⁵ Geo Vasile, *Sonetele lui Gheorghe Pituț*, revista *România literară*, nr. 27, 2003.

a elementelor grele. Spre deosebire de poezia lui Ioan Alexandru, aflată într-o continuă stare de criză (până la Imne unde termenii crizei, fără să dispară, sunt inversați), aceea a lui Pituț este rodul unui echilibru de sorginte morală și face, la rândul ei, apologia unei Datorii cosmice.” (George Alboiu)¹⁶

„Mai aproape de mesianismul lui Goga, Pituț este un vaticinar (dintre cei de azi, ca Ion Gheorghe) iar lirismul, când e, vine din nu știu ce fermitate de legământ a rostirii. Poezia aceasta își trage sevele dintr-o etică ireductibilă, din legi secrete, din comandamente morale moștenite și a căror perpetuare cu sfințenie dovedește nu atât iubirea individualității, cât un instinct de subordonare la norma comună întrucât e veche. (C. Stănescu)¹⁷

„Poet al grandiosului sumbru și al convulsiei energiilor elementare, Gheorghe Pituț proiectează în materia răzvrătită a poemelor sale un patos neliniștit, când exaltat și când interogativ de natura deopotrivă existențială și etică. Ardelean, el are conștiința tipică de mesager al unei colectivități determinate și tonul profetic îi este organic.” (Mircea Iorgulescu)¹⁸

Ultimele rânduri le-am păstrat pentru gândurile personale ale poetului, despre poezie și creație:

„Relația dintre cuvinte și poezie este fundamentală numai în punctul inițial, atunci când talentul se află în starea de grație și cuvintele sunt selectate ori vin ca un vis, în mișcătoare imagini și combinații inedite. Despre cuvinte și patria lor am mai spus undeva că ele nu sunt decât o câmpie nesfârșită de animale adormite, absolut transparente unele, altele de un clar-obscur, și cărora vorbitorii (de-a valma) le atribuie culori, acizi și otrăvuri, potrivite cu umoarea fiecăruia. Se pare că dintre cei care le tulbură somnul, poeții reușesc cel mai bine și mai îndelung să mențină cuvintele în stare de veghe. Închipuiți-vă un mare poet, rotindu-și prima oară poemul genial pe vârful unui munte liniștit; aproape sigur că poemul se va construi, imprima și perpetua, într-o alcătuire de sine stătătoare, asemeni acelor vestite monade, chiar de ar fi să-l asculte numai stâncile și norii (...). Dar revenind la relația dintre cuvinte și poezie, două analogii pot fi grăitoare: să ne închipuim că ouăle din cuiburile unei primăveri pot deveni și chiar pluti ca păsări la mare înălțime toamna spre sud; navele ajunse în stare de imponderabilitate abia dacă mai au vreo legătură cu tonele de combustibil care sau consumat pentru plasarea lor într-un spațiu (pentru noi) intangibil și strălucitor. Tot astfel poezia arată lumii că mijloacele de care dispunem pentru a ființa, cuvintele adică, nu trebuie să restituie realitatea (pe care o reprezintă noțional), ci s-o înalțe. Dacă singure cuvintele (fără participarea, intenția și arta de a stabili anumite relații, proprii fiecărui talent) ar fi suficiente pentru a vedea în ele ceea ce îndeobște se crede a fi poezia, atunci dicționarele ar reprezenta în cel mai înalt grad poezia sau suma poetică a fiecărui popor.”¹⁹

BIBLIOGRAPHY

1. Bibliografia operei:

- Pituț, Gheorghe, *Când îngerii adorm pe crengi, Sonete*, Editura Decebal, București, 2003.
- Pituț, Gheorghe, *Cine mă apără*, versuri, București, 1968;
- Pituț, Gheorghe, *Cuvintele și poezia, în Locuri și oameni, scriitori și parabole*, București, Ed. Cartea Românească, 1982;
- Pituț, Gheorghe, *Fum*, versuri, București, 1971;
- Pituț, Gheorghe, *Noaptea luminată*, Ed. Albatros, București, 1982;

¹⁶ <http://www.poeziile.com/autori/Gheorghe-Pitut/biografie.php>.

¹⁷ ibidem.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Gheorghe Pituț, *Cuvintele și poezia, în Locuri și oameni, scriitori și parabole*, București, Ed. Cartea Românească, 1982, pag. 32–33).

- Pituț, Gheorghe, *Ochiul neantului*, Ed. pt. Literatură, București, 1969;
- Pituț, Gheorghe, *Poarta cetății*, versuri, București, 1966;
- Pituț, Gheorghe, *Stelele fixe*, versuri, București, 1977;
- Pituț, Gheorghe, *Sunetul originar*, versuri, București, 1969.

2. Bibliografie critică:

- Bălan, Ion Dodu, *Condiția creației. Portrete*, București, Editura pentru Literatură, 1968;
- Bălan, Ion Dodu, *Profil de poet, revista Bucureștiul literar și artistic*, Anul V, nr. 4 (43), 2015;
- Doinaș, Ștefan Augustin, *Lectura poeziei urmată de tragic și demonic*, editura Cartea Românească, București, 1980;
- Doinaș, Ștefan Augustin, *Lectura poeziei urmată de tragic și demonic*, editura Cartea Românească, București, 1980;
- Glodeanu, Gheorghe, *O monografie Gheorghe Pituț*, revista Nord literar, nr. 7 – 8, (74 – 75), 2009;
- Mureșan, Rodica, *Retorica modernă a poeziei lui Gheorghe Pituț*, revista Mișcarea Literară, anul IX, nr. 3 (35), 2010, Bistrița;
- Poantă, Petru, *Radiografii*, editura Dacia, Cluj Napoca, 1978;
- Popa, Mircea, *Gheorghe Pituț – un disident avant la lettre*, revista Mișcarea Literară, anul IX, nr. 3 (35), 2010, Bistrița;
- Vaida, Maria, *Gheorghe Pituț sau ochiul și noaptea*, Ed. Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2009.
- Vasile, Geo, *Sonetele lui Gheorghe Pituț*, revista România literară, nr. 27, 2003.

3. Siteografie:

- <http://www.poeziile.com/autori/Gheorghe-Pitut/biografie.php>, 20.06.2016.
-